

Kovács, Attila

Vondráčková, Šárka (editor)

Koniec vekov a príchod mahdího

In: Bělka, Luboš; Kovács, Attila; Krob, Josef; Kubovčáková, Zuzana; Papoušek, Dalibor; Václavík, David; Zbírál, David. *Konec světa*. Vondráčková, Šárka (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 30-43

ISBN 978-80-210-6951-0; ISBN 978-80-210-6954-1 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130650>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Koniec vekov a príchod *mahdího*

Attila Kovács

(Katedra porovnávacej religionistiky FF UK v Bratislave)

Islamská tradícia nazerá na čas a dejiny – podobne ako judaizmus či kresťanstvo – lineárne. Čas začína stvorením a končí posledným súdom. Medzi tým prebiehajú „islamské“/islamizované dejiny, ktoré sa vyznačujú činnosťou prorokov. Títo proroci, mediátori božej zvesti, dávajú času dejín určitý poriadok, organizujú ho, a tak dejiny môžu pokračovať ďalej od proroka k prorokovi, od Adama (*Ádam*), cez Abraháma (*Ibráhím*), Mojžiša (*Músá*), Dávida (*Dáwúd*), Šalamúna (*Sulajmán*) a Ježiša (*‘Ísá*) až k Muhammadovi. Táto „islamská dialektika dejín“ však prišla ku svojmu koncu s činnosťou proroka z Mekky a eschatologicky vzaté po ňom prišlo to „medziobdobie“ čakania na „Koniec“, predznamenané dopredu predpovedanými príznakmi a zvestami, a potom samotnou apokalypsou. Je pravda, že apokalypsa je, historicky vzaté, kresťanskou koncepciou²⁵, no prví muslimovia – podobne ako prví kresťania – verili, že žijú na „konci vekov“ a čakali, že ešte za ich života príde posledný súd a „koniec dejín“.²⁶ Svedčia o tom mnohé dochované výroky samotného Muhammada a jeho súčasníkov, ako aj fakt, že v islamskej tradícii je prorok z kmeňa Qurajš nie prvým, ale posledným prorokom, ich „pečaťou“, ktorá uzatvára celý historický proces od Adama až po neho samotného.

Od založenia muslimskej *ummy* v Mekke a Medíne však uplynulo už vyše štrnásť storočí a „Koniec“ stále neprišiel, preto sa muslimovia po Muhammadovi museli vyrovnáť nielen s politicko-náboženskou reorganizáciou svojej obce po smrti posledného Proroka, ale – okrem iného – aj so stále neprichádzajúcim eschatologickým rozuzlením dejín. Táto výzva bola o to komplikovanejšia, že v dejinách islamu bolo niekoľko okamžikov, keď sa niektorým muslimom zdalo, že nevyhnutný „Koniec“ už-už prichádza či je prinajmenšom blízko. Bolo by nemožné v tomto článku popísať všetky tieto okamžiky či alternatívne muslimské koncepcie s nimi spojené.²⁷ Len v posledných niekoľko

25 Jean-Pierre Filiu, *Apokalypsa v islámu*, Praha: Volvox Globator 2011, 15.

26 Porovnaj: William F. Tucker, *Mahdis and Millenarians: Shi'ite Extremists in Early Muslim Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press 2008, 8–15.

27 Pre prehľad pozri: David Cook, *Studies in Muslim Apocalyptic*, Princeton: The Darwin Press 2002; Jean-Pierre Filiu, *Apokalypsa v islámu...*; Bronislav Ostránský, „Milenialismus v islámu“, in: David Bienot – Jiří Lukeš – Bronislav Ostránský – Zdeněk Vojtíšek (eds.), *Konec tohoto světa: Milenialismus a jeho místo v judaismu, křesťanství a islámu*, Praha: Dingir 2012, 115–151; pre ší'itský islám: Abbas Amanat, *Apocalyptic Islam and Iranian Shi'ism*, London – New York: I. B. Tauris 2009; Seyyed Hossein Nasr

desaťročiach boli napísané desaťtisíce strán z pera rozdielnych muslimov o tom, ako a kedy to celé prebehne a na základe akých „nevyvrátiteľných znakov“ dospeli k takému presvedčeniu.

Ústrednou pozitívnou eschatologickou postavou v islame je osoba *Mahdího*, preto sa v tejto štúdií budem venovať osobe *Mahdího* a jeho úlohe na konci vekov, ako aj postavám významnejších historických *mahdíov*, a to v celej – ako geografickej, tak aj doktrínálnej – diverzite islamu.

Mahdí na konci vekov

Popredný odborník na muslimskú eschatológiu, David Cook, typologicky rozlišuje medzi islamskými autormi tri hlavné oblasti príznakov konca:

- 1) Kríza spoločnosti: zanikne, alebo zdeformuje sa spoločenský poriadok, ženské a mužské úlohy sa premiešajú, vojny, chudoba, chaos, hladomor, epidémie.
- 2) Morálna kríza: sexuálna neviazanosť, vo svete bude vládnuť bezprávie a nespravodlivosť, prehrešky voči ženám.
- 3) Prírodné katastrofy a nadprirodzené udalosti: slnko vystúpi na západe, zemetrasenia, povodne a pod., objavia sa obludné zvieratá, „falošní“ vodcovia ľudí, najmä *al-Dadžďžál*²⁸, znovu zostúpi na zem Ľsá (Ježíš), prídu národy Góg a Magóg (Jádžúdž a Mádžúdž) a nakoniec *Mahdí*.²⁹

Mahdí (celým titulom *al-masíh al-Mahdí*) je „Bohom správne vedený“ vodca³⁰ (z arabského koreňa *h-d-j*, „byť Bohom správne vedený“ a výraz *hidája* označuje podobu vodcovstva pod patronátom *Mahdího*). V Koráne tento výraz síce nenájdeme, ale sú tam miesta, kde sa hovorí o bohom vedených (17:97 *tahdí Alláh*, 39:23 *Alláh dhálíka hudá*; a na mnohých miestach sa hovorí tiež o „tých, čo priali vedenie“, *muhtadí*), čo svedčí

– Hamid Dabashi – Seyyed Vali Reza Nasr (eds.), *Expectation of the Millennium: Shi'i sm in History*, Albany: State University of New York Press 1989; pre súčasnosť: David Cook, *Contemporary Muslim Apocalyptic Literature*, New York: Syracuse University Press 2005.

28 *ad-Dadžďžál*, celým titulom *ad-dadžďžál al-masíh*, je hlavná záporná eschatologická postava, islámska obdoba Antikrista, príde na somárovi z Iraku, bude mať jedno oko a na čele napísané *káfir* (neveriaci). Zabije ho Ľsá pri Jeruzaleme. Pozri Zaki Saritoprak, „The Legend of al-Dajjál (Antichrist): The Personification of Evil in the Islamic Tradition“, *The Muslim World* 93/2, 2003, 291–304.

29 David Cook, *Studies in Muslim Apocalyptic...*, 13–15.

30 V západných kontextoch je občas prekladaný ako „spasiteľ“ či „mesiáš“, no tieto preklady pokladám za nepresné a tendenčné.

o tom, že základná koncepcia *mahdího* nebola prvotnému islamu cudzia. Už ucelenejší obraz nám ponúka celý rad *hadíthov*, v ktorých sa už razantne objavuje aj pluralita názorov reprezentovaných jednotlivými frakciami islamu.³¹

Všeobecne platí názor, že eschatologický *Mahdí* by mal pochádzať z *ahl al-bajt*³² a „klasická“ muslimská tradícia³³ konsenzuálne ukazuje *mahdího* ako obnovovateľa (*mudžaddid*) a vodcu muslimov, ktorý vystúpi na konci vekov, potom čo spolu s prorokom Ľá porazí a zabije *al-dadžďžála* a na zemi nastolí poriadok a spravodlivosť.³⁴

Podľa ši'itov je už *mahdí* vo svete, no rôzne ši'itské smery považujú za *mahdího* rôznych svojich *imámov*. Podľa sunnitov by sa *mahdí* mal ešte len narodiť a mal by pochádzať z Qurajšovského rodu. Mal by sa volať Muhammad b. Ľabdalláh, podobne ako posledný prorok islamu a mal by mať tie najlepšie ľudské a morálne vlastnosti.

Mahdí povedie na čele veriacich hlavnú bitku s neveriacimi, medzi nimi s Habešanom, ktorý zničí Ka'bu a s tým zanikne aj islam ako náboženstvo. Potom nastane skutočný koniec sveta, zaznejú tri zatrúbenia: po prvom každý zomrie (v rátane džinnov a diablov), po druhom nastane vzkriesenie (*ma'ád*) a po tretom budú všetci súdení.³⁵

Mahdíovia v dejinách islamu

V islamských dejinách je celý rad vodcov a islamských predstaviteľov, ktorí sa pýšia titulom *al-mahdí*. V zásade ich môžeme rozdeliť podľa príslušnosti a koncepcie na ši'itských a sunnitských *mahdíov*.

Prvý, ktorý sa pyšnel titulom *mahdího*, však nebol ani „šičita“ ani „sunnita“, ostatne na začiatku existencie islamu – krátko po Muhammadovej smrti – tieto označenia ešte ani neexistujú. Bol ním Ľabdalláh b. az-Zubajr (zomr. 692), mekkánský „protikalif“ a *mahdí*, kandidát bývalých druhov proroka Muhammada (*sahaba*), ktorí boli znechutení konfliktom medzi aliovcami a umájjovcami a snažili si vytvoriť vlastnú, nezávislú muslimskú platformu, no to sa im nepodarilo.

Prvý zo ši'itských *mahdíov* bol Muhammad b. al-Hanafíja (zomr. 700), Ľáliho syn,

31 Pozri John Alden Williams, *Themes of Islamic Civilization*, Berkeley – Los Angeles: University of California Press 1971, 194–198.

32 „Eud domu“, užšia rodina proroka Muhammada.

33 Napr.: Abú 'l-Hasan al-Kisá'í, *Kniha o počiatku a konci: Islamské mýty a legendy*, Bratislava: Tatran 1980, 160–163.

34 Pozri Larry Poston, „The Second Coming of Ľsa: An Exploration of Islamic Premillennialism“, *The Muslim World* 100/3, 2010, 100–116.

35 Abú 'l-Hasan al-Kisá'í, *Kniha o počiatku a konci...*, 158–160; 169–187.

nevlastný brat Hasana a Husejna, *imám* muchtárovského hnutia, prehlásený za *mahdího* a kalifa v Kúfe v r. 685. Muhammad b. al-Hanafíja bol však zavraždený a jeho povstanie, podporované najmä s novými nearabskými konvertitami (*mawálí*), bolo potlačené, no jeho verzia ší'itského islamu, známeho ako *qajsáníja*, a hnutie s tým spojené sa pretransformovalo na hlavnú silu, ktorá priniesla k moci 'Abbásovskú dynastiu, ktorá počas svojich začiatkov tiež koketovala s koncepciou *mahdího*.

Ďalší zo ší'itských *mahdíov* bol 'Abdalláh b. Mu'áwija (zomr. asi 745), potomok jedného zo strýcov proroka Muhammada, ktorý stál na čele ší'itskej revolty voči Umájjovcom v Kúfe a v Churásáne. Ten sa prehlásil za *mahdího* v r. 744, no čoskoro bol zajatý a umrel napokon vo väzení.³⁶

Mahdíovia a imámovia od ismá'íltov po assasínov

Myšlienka *mahdího* zohrávala veľmi dôležitú úlohu pre ší'itov 7 *imámov*, teda ismá'íltov (*ismá'ílíja*). Vznik hnutia je zviazaný s následníckou krízou po smrti šiesteho *imáma* Dža'fara as-Sádika. Časť jeho zástancov totiž stála za právom na titul *imáma* najstaršieho Dža'farovho syna Ismá'íla a jeho potomkov. Ismá'íla b. Dža'far však pre väčšinu ší'itov z rôznych dôvodov nebol vhodným kandidátom. Menšinová skupina ismá'íltov sa ešte ďalej delila na tzv. pravú ismá'íliju (*al-ismá'ílíja al-chálisa*), ktorá videla pravého *imáma* v osobe Ismá'íla b. Dža'far (zomr./„zmizol“ asi 754) a očakávala jeho návrat ako *mahdího*. Ostatní – neskoršie prevažujúci - ismá'ílti považovali za pravého *imáma* a *mahdího* jeho syna Muhammada b. Ismá'íla (zomr./„zmizol“ medzi 796–809) alebo niekoho z jeho potomkov.³⁷ *Imámovia* tejto Muhammadovej línie potom po tri generácie žili v skrytosti pri organizácii hnutia a spoliehali na dobre fungujúcu celoislamskú sieť malých komunít na čele s misionármi (*dá'í*). Štvrtý *imám* z tejto línie sa však rozhodol vystúpiť zo skrytosti. Bol ním 'Abdalláh (Ubajdalláh) al-Mahdí (zomr. 934), prvý fátimovský kalif, ktorý sa prehlásil za *mahdího* v r. 899.³⁸

Tí ismá'ílti, ktorí neuznali fátimovskú autoritu pod vedením *dá'ího* Hamdána Qaramata (z toho ich označenie: *qarmatí/qarmati*), však trvali na návrate Muhammada b. Ismá'íla ako svojho *mahdího*. Qarmati sa preslávili predovšetkým svojou militantnosťou.

36 K mahdíjskym hnutiam rannej ší'e pozri W. F. Tucker, *Mahdis and Millenarians...*

37 Pozri Farhad Daftary, *The Ismā'īlīs: Their History and Doctrines*, Cambridge: Cambridge University Press 2007, 87–97.

38 *Ibid.*, 126–127.

Sídlili v bahrajmskom al-Ahsá' a niekoľkokrát vyrabovali Irak aj mekkánských pútnikov; raz skoro dobyli dokonca aj Bagdad. Najstrašnejším činom qarmatov pod vedením Abú Táhira al-Džannábího bolo dobytie a vyrabovanie Mekky počas púte v r. 930, keď ukradli a odviezli z Ka'aby aj čierny kameň, ktorý vrátili až v r. 951 za výkupné. Cieľom tejto ich vojenskej činnosti bolo údajne „urýchlenie“ príchodu Konca. Konečne očakávaný *mahdí* bol spoznávaný v r. 931 v jednom Peržanovi. Tento agilný mladý muž so silným protiarabským cítením však dal do kliatby Muhammada i ostatných prorokov islamu a zaviedol podivné rituály. Po niekoľkých dňoch besnenia *mahdího* musel Adú Táhír uznať svoj omyl. Toto fiasko qarmatov veľmi oslabilo a povedlo k zániku hnutia.³⁹

Myšlienka *mahdího* však nebola cudzia ani fátimovcom. Fátimovský kalif Abú 'Alí al-Mansúr al-Hákim bil-amr Alláh (zomr./„zmizol“ 1021) sa v r. 1017 prehlásil za *mahdího* a emanáciu Boha a urobil niekoľko radikálnych a bezprecedentných krokov a reforiem, než po krátkom pôsobení „zmizol“ v púšti. Drúzovia sa považujú za jeho nasledovníkov.⁴⁰

Pri zrode ďalšieho ší'itske hnutia stál fátimovský princ Nizár b. al-Mustansir (zomr./„zmizol“ 1095), ktorý sa po neúspešnom pokuse obsadiť trón stal prvým „pravým *imámom*“ nizáritov, známych na Západe viac pod obávaným označením assasíni. Nizára a jeho potomkov považujú ich zástancovia nielen za svojich pravých náboženských vodcov (*imám*), ale aj za potenciálnych *mahdíov*. Mahdíjské ambície prejavovali najmä *imámovia* na Alamúte po vyhlásení doktríny „zmŕtvychvstania“ *qijáma* v r. 1164. Znamenalo to, že vyvolení nizáriti si môžu užívať pozitíva posmrtného života už na tomto svete a poslední dvaja *imámovia* na Alamúte (Hasan II. a Muhammad II.) im vládli aj s titulom *mahdího*. Nizárovskí *imámovia* sa síce v r. 1210 vrátili k doktríne skrytosti (*ghajba*), no Nizárova línia *imámov*, ktorú v súčasnej dobe reprezentuje Agá Chán IV., stále predstavuje ismá'ílovskú genealogickú vetvu, ktorá by mala viesť k príchodu *mahdího*.⁴¹

Ší'iti dvanástich *imámov*

V súčasnosti prevažujúci prúd ší'itského islamu uznal v spore o následníctvo po smrti Dža'fara as-Sádika za pravého siedmeho *imáma* jeho mladšieho syna, Músu b. al-Kázima. Zástancovia tejto línie veria v následníctvo celkom dvanástich *imámov*,

39 Pozri *Ibid.*, 116–125.

40 Pozri *Ibid.*, 178–190.

41 *Ibid.*, 241–242, 356–366.

preto ich poznáme ako „dvanástnikov“ (*ithná‘ašarija*). Tí považujú za *mahdího* svojho posledného *imáma* Muhammada al-Mahdího, ktorý ako päťročný zmizol na trhu v Samarrá asi v r. 872. Údajne mal odísť do ústrania (*ghajba*), „skryl sa“ a vrátil sa na konci vekov ako „očakávaný mahdí“ (*al-mahdí al-muntazar*). Rozlišuje sa Jeho „malá neprítomnosť“ (872–939), kým hrstka vyvolených s *imámom* nejaké kontakty udržiavala. Potom sa začala jeho „veľká neprítomnosť“, ktorá potrvá podľa *ithná‘ašarijovskej* doktríny až do konca vekov.⁴²

Novodobých ší‘itských kandidátov na *mahdího* je tiež niekoľko. Asi najzaujímavejší z nich je *sajjid* Músá as-Sadr (1928–1978), vodca libanonských ší‘itov zakladateľ hnutia *Amal*, ktorý počas svojej cesty do Líbye „zmizol“. Ako sa ukázalo počas vyšetrenia po zosadení Qaddáfího režimu, bol podľa všetkého zavraždený, no bezprostredne po jeho „zmiznutí“ ho mnohí jeho libanonskí zástancovia považovali za *mahdího*.⁴³ Posledný zo ší‘itských *mahdíov* bol Día‘ ‘Abd az-Zahrá Kádím (1970–2007), samozvaný *imám-mahdí* malej irackej militantnej ší‘itskej skupiny Vojsko nebies (*Džund as-samá‘*), ktorý bol zabitý v jednom z najkrvavejších ozbrojených stretov v Nadžafe.⁴⁴

Sunniti a Mahdí

Prvý sunnitský kandidát na *mahdího* bol umájjovský kalif ‘Umar (II.) b. ‘Abd al-‘Azíz (zomr. 720) a v súvislosti s jeho osobou sa uvádza tiež tradícia, že *mahdí* by mal pochádzať z *Banú ‘Abd aš-Šams*, teda síce z kmeňa *Qurajš*, no nie z Muhammadových potomkov. Prví ‘abbásovskí kalifovia prijali panovnícke mená úzko spojené s koncepciou parúzie a svojimi dvornými básnikmi boli bežne označovaní ako *mahdí*. Tretí z nich, Muhammad b. al-Mansúr al-Mahdí (zomr. 785), už priamo prijal titul *mahdího* ako svoje panovnícke meno. Odkazuje to na mesianistické korene ‘abbásovského hnutia, ale aj snahu prvých ‘Abbásovcov do určitej miery vyhovieť svojim ‘aliovským spojencom z radov *qajsánije*. Ašpirácie na *mahdího* sa objavujú aj v rôznych iných sunnitských historických kontextoch. Najznámejší sú asi *mahdíovia* Maghribu, najmä Abú ‘Abdalláh Muhammad Ibn Túmart (zomr. 1130) – vodca a zakladateľ Almohádovskej ríše.⁴⁵

42 Seyyed Hossein Nasr – Hamid Dabashi – Seyyed Vali Reza Nasr (eds.), *Expectation of the Millennium...*, 7–43.

43 Fuad Ajami, *The Vanished Imam: Musa as-Sadr and the Shia of Lebanon*, Ithaca – London: Cornell University Press 1986, 181–188.

44 Jean-Pierre Filiu, *Apokalypsa v islámu...*, 159–162.

45 Pozri Mercedes García-Arenal, *Messianism and Puritanical Reform: Mahdis of the Muslim West*, Leiden – Boston: Brill 2006.

Novodobí mahdíovia

Novú náplň postave *mahdího* v sunnitskom islame dala až moderná doba a rôzne reformistické islamské hnutia. Prvé razantné vystúpenia *mahdího* v novodobých muslimských dejinách sú zviazané s protikoloniálnymi snahami. Najznámejším z týchto hnutí je azda sudánska *mahdíja* v čele s Muhammadom Ahmad *al-Mahdí*m (zomr. 1885), ktorá pre dosiahnutie svojich cieľov kombinovala mobilizačné techniky mystického bratstva a ideu „Bohom správne vedeného“ vodcu. *Mahdí* sa v tejto interpretácii ukázal ako ten, ktorý pomocou islamskej obnovy ako ideológie vedie boj proti neislamským votrelcom (v tomto prípade britsko-egyptským koloniálnym mocnostiam).⁴⁶

Podobné prvky vykazovali aj tzv. fulbské *džihády* v oblasti subsaharskej západnej Afriky na čele s kalifom a *mahdí*m, Usaman dan Fodiom (zomr. 1817), či protiholandský boj princa Diponegora (zomr. 1855) na Jáve, ako aj niektoré ďalšie tzv. islamské sociálne hnutia 19. stor. (India, Alžírsko, Senegal, Nigéria, Ghana, Somálsko, Guinea a inde).

Koncepciu aj titul *mahdího* použili aj niektorí zakladatelia neskoršie samostatných náboženských tradícií vybočujúcich z islamu. Za *mahdího* bol prehlásený^c Alí Muhammad Šírází al-Báb (1819–1850), perzský mystik a zakladateľ hnutia *bábíje*, predchodca bahái, alebo Mírzá Ghulám Ahmad (1844–1885), zakladateľ Ahmadíje.

Ešte ďalej posunuli význam *mahdího* myslitelia islamského fundamentalizmu. Je výstižná Mawdúdího charakteristika pojmu „moderného vodcu“, ktorý sa vyznačuje zvláštnymi duchovnými a intelektuálnymi kvalitami, a ktorý sa snaží uskutočniť svoju revolučnú misiu.⁴⁷ Túto predstavu ďalej modifikovali v 70. rokoch 20. stor. zástancovia priamej akcie, napr. Ahmad Šukrí Mustafá' (1942–1978), vodca hnutia Obvinenie z neviery a odchod (*at-Takfír wa 'l-hidžra*). Šukrí ako *mahdí* a *amír džamá'at al-mu'minín* („knieža/veliteľ spoločenstva veriacich“; podľa vzoru *amír al-mu'minín*) obvinil egyptskú spoločnosť z „neviery“ (*takfír*) a odišiel z tejto „skazenej, polyteistickej, odpadlickej a neveriacej“ spoločnosti do jaskýň horného Egypta (akoby opakoval *hidžru* Muhammada), kde si mienil založiť nové, pravé spoločenstvo muslimov a po skaze neveriacej spoločnosti znovunastoliť islamskú vládu. To sa mu však nepodarilo.⁴⁸ Podobne neúspešné zostali aj snahy jemu podobných *mahdíov*, ako napr. vodcu a zakladateľa z pohľadu šukrího rivalskej egyptskej skupiny Spoločenstva muslimov pre obvinenie z neviery (*Džamá'at al-muslimín li 't-takfír*), Tahá as-Samawího.

46 Pozri E. M. T. Powell, *A Different Shade of Colonialism: Egypt, Great Britain, and the Mastery of the Sudan*, Berkeley: University of California Press 2003.

47 Sayyid Abul Ala Maududi, *A Short History of the Revivalist Movement in Islam*, Lahore: Islamic Publications 1963, 11.

48 Miloš Mendel, *Islamská výzva: Z dějin a současnosti politického islamu*, Brno: Atlantis 1994, 150–163.

Z pohľadu eschatologických očakávaní za posledné desaťročia najvýznamnejším bol prvý rok pätnásteho storočia podľa *hidžry*, ktorý pripadal na rok 1979 n.l. Bol to rok, ktorý v mnohých ohľadoch skutočne priniesol mnoho zmien v muslimskom svete, no mnohí muslimovia tento rok pokladali či pokladajú zároveň za nevyhnutný „začiatok Konca“. V tejto súvislosti sa najväčšej odozvy dostalo saudskému mahdíjskemu hnutiu vychádzajúcemu z wahhábovkej ideológie, na čele s Džuhajnánom al-Utajbím, ktorý na začiatku 15. stor. podľa *hidžry* (20. novembra 1979) vyhlásil svojho bratranca Muhammada b. ‘Abdalláh al-Qahtáního (1935–1980) za *mahdího*. Ich skupina násilne obsadila Veľkú mešitu v Mekke a zo zbraňami v ruke dlhé týždne odolávala saudským bezpečnostným službám, až ich zlikvidovali francúzski výsadkári.⁴⁹

„Koniec vekov“ a turecký kreacionista

Mahdíov bolo mnoho, no zatiaľ to neprenieslo očakávaný efekt – koniec sveta – preto mnohí muslimovia vnímajú vyššie spomínané postavy v dejinách islamu ako „falošných“ *mahdíov*. Správnejšie by však bolo ich označiť ako „neúspešných“ *mahdíov*, ktorí prišli, no nenaplnili svoje poslanie. Boli teda neúspešní, nie však poslední. Krízy či iné kritické momenty v budúcich dejinách islamu určite vyprodukurujú mnohých ďalších budúcich *mahdíov*. V súčasnosti je najväznejším kandidátom známy turecký kreacionista a islamsky autor, Adnan Oktar (nar. 1956), známy pod svojim autorským menom Harun Yahya⁵⁰, ktorý sa preslávil svojimi škandálmi a extravagantným vystupovaním.⁵¹

Yahya sa zatiaľ vo svojej bohatej publikačnej činnosti o rozsahu približne 35 kníh venoval témam, spojeným s eschatologickým očakávaním. Z tejto produkcie je dostupných 25 kníh aj v anglickom jazyku. Je to obdivuhodné množstvo textu, ktoré je doplnené podobným počtom kníh v sfilmovej podobe a nespočetnými verbálnymi vyjadreniami v Oktarovej vlastnej televízii (A9 TV), tak aj v rôznych iných elektronických a tlačených médiách či na svojich početných webových stránkach. Svoje základné myšlienky a teórie týkajúceho sa problematiky však autor už sformuloval vo svojej knihe „Koniec vekov a požehnaný Mahdí“ (*Ahir Zaman ve Hazreti Mehdi*) publikovanom

49 Jean-Pierre Filiu, *Apokalypsa v islámu...*, 78–82.

50 V tomto článku, kde budem pojednávať o ňom ako o osobe, ho budem označovať jeho vlastným menom Adnan Oktar, no keď budem o ňom písať ako o autorovi, budem ho označovať ako Harun Yahya. K Oktarovi pozri: Attila Kovács, „Pozvanie k pravde: Harun Yahya a islamský kreacionizmus“, in: Tomáš Bubík – Aleš Prázdny – Henryk Hoffmann (eds.), *Náboženství a věda*, Pardubice: Univerzita Pardubice 2006, 88–99.

51 Halil Arda, „Sex, Files & Videotape“, *New Humanist* 124/5, 2009, 16–20.

v r. 1998. Táto ťažisková práca z produkcie Haruna Yahya vyšlo prvý krát v angličtine (*The End Times and Hazrat Mahdi*) v r. 2003 a od tej doby bol ešte veľakrát vydaný.⁵²

Podľa Yahyu sú „koniec vekov“ a „deň súdu“ blízko a nemali by sme na ne myslieť ako na udalosť v ďalekej budúcnosti, no ako na niečo, čo nás zastihne ešte v našom živote.⁵³ Autor rozlišuje dve základné fázy apokalypsy: v prvej fáze sa objavia znaky Konca a ľudia aj spoločnosť budú čeliť mnohým problémom a v druhej fáze príde „Zlatý vek“, ktorý bude trvať až do začiatku posledného súdu, pred ktorým zas dôjde k rýchlemu spoločenskému a morálnemu úpadku.⁵⁴ Yahya vo svojich dielach rozoberajúcich apokalypsu kladie zvláštny dôraz na vymenovanie a rozoznanie rôznych predzvestí a znakov „konca vekov“. V tejto kategórii prejavuje aj značnú vynaliezavosť. Popri parafrázach a „odcitovaní“⁵⁵ klasických islamských eschatologických textov⁵⁶ sa venuje hlavne prírodným katastrofám a neobvyčajným javom a aktuálnym udalostiam.

Prírodnými úkazmi je zrejme Yahya fascinovaný: jeho knihy a najmä z kníh vyrobené „dokumenty“ sú plné záberov z vesmíru, pútavých prírodných scenérií, či iných atraktívnych vizuálnych ukážok. Medzi úkazmi predznamenujúcimi koniec sveta Yahya uvádza zatmenia slnka a mesiaca v mesiaci *ramadán*, príchod kométy, či „znaky na slnci“, zrejme slnečné škvrny.⁵⁷

Pokiaľ ide o aktuálne udalosti, Yahya zapracoval do svojej koncepcie nielenozbrojené „mahdistické“ povstanie v r. 1979 v mekkánskej Veľkej mešite, sovietsku inváziu do Afganistánu, iracko-iránsku vojnu, prvú a druhú vojnu v Zálive, či stavbu Kebanskej priehrady na Eufrate („zastavia sa vody Eufratu“), ale aj teroristické útoky z 11. septembra 2001, ktoré odsudzuje, no zapadajú do jeho koncepcie.⁵⁸ Za všetkými týmito a mnohými inými náznakmi a znakmi Konca a úpadku vidí Yahya jeden jediný pôvodný zdroj, a tým je darvinizmus. Podľa autora môžu vlastne Darwin a jeho teória za všetko zlo v moderných dejinách ľudstva, menovite za ateizmus, fašizmus aj komunizmus, romantizmus, terorizmus, slobodomurárstvo a – podľa neho – s ním

52 V tomto článku budem pracovať s tretím anglickým vydaním z r. 2011.

53 Harun Yahya, *The Day of Judgment*. b.m.: b.v. 2010, 11; Harun Yahya, *The End Times and Hazrat Mahdi (as)*, Clarksville: Khatoons 2011, 5.

54 Pozri Harun Yahya, *The End Times...*, 57–62; Harun Yahya, *The Golden Age*, Kuala Lumpur: A. S. Noordeen 2003.

55 Ako to je u neho obvyklé, odvoláva sa aj tu na „stránky“ niektorých textov, ale v publikácii chýba ako rok vydania a iné publikačné údaje, tak aj zoznam použitej literatúry.

56 Pozri predovšetkým Harun Yahya, *Signs of the End Times in Surat Al-Kahf*. New Delhi: Goodword Books 2003; Harun Yahya, *The End Times...*, 12–34; Harun Yahya, *The Signs of Prophet Jesus' (pbuh) Second Coming*. Istanbul: Global Publishing b.d.

57 Harun Yahya, *The End Times...*, 44–49, 55–57.

58 *Ibid.*, 40–44, 50–54.

úzko spojených templárov, sionizmus, satanizmus, drogy a prostitúciu, a „iné podoby barbarstva a neviery“. Podľa Yahyu práve tieto ideológie vyrastajúce z darvinizmu nesú vinu za úpadok a krízu sveta.

Yahya vyvodzuje ako spoločenskú, tak aj morálnu krízu z darvinizmu, no pokiaľ ide o prírodné katastrofy a iné zázračné predzvesti konca, ktoré pochopiteľne tiež nemôžu v jeho dielach chýbať, z tých by asi len ťažko mohol obviňovať Darwina. Ale ani tu mu nechýba vynaliezavosť a dôvtip. Veľmi zaujímavá je jeho teória o príchode Góga a Magóga. Podľa Yahyu boli tieto národy uväznené Alexandrom veľkým (Dhú, l-Qarnajn) v určitom elektromagnetickom poli a v ich návrate na konci sveta – podľa autora – budú zohrávať veľmi dôležitú úlohu televízne a satelitné antény a vysielanie, ktoré je preto treba zamedziť.⁵⁹

Yahya prisudzuje z eschatologického hľadiska neprimerane malú dôležitosť Palestíny a Jeruzalemu, pričom pri iných muslimských autoroch – či už súčasných⁶⁰ (Zeidan 2006) alebo „klasických“⁶¹ – to je skoro bez výnimky jedna z kľúčových tém. Yahya však ako krajinu spojenú s apokalypsou identifikuje nie Palestínu, ale Turecko a namiesto Jeruzalemu je Istanbul tým mestom, kde by sa mali odohrávať niektoré kľúčové momenty spojené s koncom vekov. Podľa Yahyu sa v tomto meste objavil aj *Mahdí*. Postava *Mahdího* je pre Yahyu aj Oktara ústrednou postavou a koncepciou. Keďže sa v muslimskej eschatológii jedná o vôbec najdôležitejšiu pozitívnu postavu, nebolo by to prekvapujúce, no Oktarova fascinácia *Mahdíom* je viac ako len „profesionálna“.

Príchod *Mahdího* a „Zlatý vek“

Oktarov obraz *Mahdího* sa v zásade opiera o klasické sunnitské muslimské koncepcie, avšak v niektorých aspektoch môžeme nájsť väčšie či menšie rozdiely. Podľa Yahyu sa bude *Mahdí*, ktorý príde na konci sveta, v mnohých aspektoch líšiť od tých *mahdíov*, ktorí prišli doteraz.⁶² To je hneď prvá nezhoda. V islamských dejinách je síce celý rad vodcov a islamských predstaviteľov, ktorí sa pýšia titulom *al-mahdí*, no sunnitská tradícia označuje týchto *mahdíov* za „falošných“, keďže v súvislosti s ich činnosťou nedošlo k apokalypse. U ší'itov zas – nezávisle na smere – môže byť jediný pravý *mahdí* len očakávaný skrytý *imám* po svojom návrate.

59 *Ibid.*, 72–80 a inde.

60 David Zeidan, „Jerusalem in Islamic Fundamentalism“, *Evangelical Quarterly* 78/3, 2006, 237–256.

61 Ofer Livne-Kafri, „Jerusalem in Early Islam: The Eschatological Aspect“, *Arabica* 53/3, 2006, 382–402.

62 Harun Yahya, *The Prophet Jesus (as), Hazrat Mahdi (as) and the Islamic Union*, Istanbul: Global Publishing 2012, 51–52.

Podľa Yahyu má *Mahdí* tri základné úlohy:

- 1) „Vyrovať sa s filozofickými systémami, ktoré popierajú Božiu existenciu a podporujú ateizmus.“
- 2) „Intelektuálny boj s poverami a hypokratickými jedincami“, ktorí „skorumpovali a skazili islam“ a „odkrytie a zavedenie pravej islamskej morálky, založenej na Koráne.“
- 3) „Posilniť sociálne a politicky celý islamský svet, a potom nastolenie mieru, bezpečnosti a blahobytu“. ⁶³

Čiže *Mahdí* v poňatí Yahyu má najmä misijné a kultúrne úlohy a v jeho koncepcii v zásade chýbajú bojové scény, dobre známe z iných muslimských eschatológií. Síce potom vystupuje aj u Yahyu ako vládca sveta a vodca islamu ⁶⁴, no tento ideálny svet „zlatého veku“ v líčení autora sa vyznačuje popri presadzovaní islamských hodnôt najmä ekonomickým a technologickým blahobytom. Pre Yahyu sú technologické vymoženosti celkovo zdrojom fascinácie a prikladá im nesmiernu dôležitosť. ⁶⁵ „Zlatá doba“ sa bude vyznačovať ešte nevídaným rozvojom umenia, príroda sa premení na rajskú záhradu na Zemi. ⁶⁶ Yahya má aj celkom jasnú predstavu, kedy sa to stane. Odvolaním sa na Nursího konštatuje, že *Mahdí* a jeho malá skupina verných nastolí „Zlatú dobu“ „sto rokov po pôsobení *Bediüzzamana*“ ⁶⁷, a keďže Nursí zomrel v r. 1960 malo by to byť v roku 2060. Autori diel nielen o islamskej apokalypse sú spravidla fascinovaní číslami a dátumami a nie je to inak ani u Yahyu. Určuje termíny rôznych udalostí odvolaním sa pritom najmä na Nursího predpovede, ale aj na iné, veľmi variabilné zdroje. ⁶⁸ „Zlatá doba“ sa vyznačuje aj vznikom „islamskej únie“. To, že pod sa *mahdího* vládou celý svet stane muslimským, nie je Yahyaho myšlienkou, no konkrétna Yahyaho predstava o islamskej únii je pomerne špecifická. Jedná sa o vládu islamu, založenú na „turecko-islamskej únii“ (*Türk-İslam Birliği*). Ide o koncepciu, ktorú Yahya rozvinul postupne. Na začiatku svojho pôsobenia – asi pod vplyvom Nursího – ešte výrazne stál proti tureckému nacionalizmu, ba dokonca podľa výpovedí niektorých jeho bývalých zástancov pokladal za *Dadždždála* samotného Mustafu Kemala Atatürka. ⁶⁹ Postupne si však osvojil myšlienku

63 Harun Yahya, *The End Times...*, 35–36.

64 *Ibid.*, 100–106.

65 *Ibid.*, 57–62.

66 Yahya, *The Golden Age...*, 46–77.

67 Harun Yahya, *The Prophet Jesus...*, 30.

68 *Ibid.*, 92–125.

69 Pozri Erip Yuksel, *Harun Yahya or Adnan Oktar: The Promised Mahdi?*,

turecko-islamskej syntézy (*Türk-İslam Sentezi*), spojenej s menom premiéra Turguta Özala. Özal, opierajúc sa o islamistov a súfijské bratstvo *Nakşibendije*, presadzoval spojenie islamu s kemalistickou ideológiou.⁷⁰ V tomto duchu aj Yahya začal ukazovať Atatürka ako popredného hrdinu a odporcu darvinizmu, čo je od Yahyu zrejme prejavom najväčšieho komplimentu. Potom už nie je prekvapujúce, že Turecko je miesto, ktoré bude centrom tejto „Zlatej doby“ a Turci hlavným nositeľom islamského posolstva.⁷¹ Aj samotný *Mahdí* sa objavil podľa Yahyu tu – presnejšie v poslednom centre kalifátu v Istanbule. Stalo sa tak v prvom roku 15. stor. podľa *hidžry*, teda v r. 1979. *Mahdí* podľa Yahyu prišiel vtedy s „armádou mládeže“ a začal šíriť pravdu, aby potom dovŕšil svoju misiu „zhruba 30–40 rokov po roku 1400 *hidžry*“.⁷²

Budúci *Mahdí*

Keď sa dôkladne pozrieme na Yahyaho portrét *Mahdího*, na jeho úlohy a charakteristiku, sú evidentné niektoré podobnosti medzi osobou a činnosťou Adnana Oktara a *Mahdího*. *Mahdí* sa objavil resp. začal svoju činnosť v r. 1979 v Istanbule tak, ako aj Oktar vtedy prišiel študovať do mesta a začal svoju činnosť aktivistu. V prevažujúcej muslimskej tradícii by sa síce *Mahdí* mal volať Muhammad b. ‘Abdalláh, no Oktar sa vo svojej satelitnej televízii A9 vyjadril, že *Mahdí* sa volá Adnan⁷³ a sám potom inde zdôrazňoval, že sa volá Muhammad Adnan Oktar. Tiež zdôrazňoval svoj priamy pôvod z proroka Muhammada, a to ako na základe „overenej genealógie“, tak aj podľa „fotografického materiálu“.⁷⁴

Aj činnosť a úlohy *Mahdího*, vykreslené v knihách Haruha Yahyu, silne pripomínajú činnosť Adnana Oktara ako napr. „popredného nepriateľa ateizmu“ a ciele, ktoré Oktar kladie, napr. „intelektuálny boj v presadzovaní islamských hodnôt“, sú identické s tými, ktoré by mal naplňovať *Mahdí*. Síce sa Oktar nikdy neprihlásil otvorene k tomu, že by bol identický s eschatologickou osobou *Mahdího*⁷⁵, ba to niekoľkokrát poprel, no podľa výpovedí ľudí, ktorí ho poznali v 80-tych rokoch, či jeho bývalých zástancov bol už od

<<http://whoisharunyahya.wordpress.com/harun-yahya-or-adnan-oktar-the-promised-mahdi/>> [21. 10. 2012].

70 Pozri: Gabriel Pirický, *Islám v Turecku. Fethullah Gülen a Nurcuovia*, Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metóda v Trnave 2004, 52–61.

71 Harun Yahya, *The Prophet Jesus...*, 35–38.

72 *Ibid.*, 80.

73 A9, 15. jún 2011, pozri <www.youtube.com/watch?v=87ShQmrVFM0&NR> [18. 8. 2012].

74 Pozri <<http://www.aahlaldeeth.com/vbe/showthread.php?t=11478>> [21. 10. 2012].

75 Napr. A9, 25. február 2012, pozri <<http://www.youtube.com/watch?v=FKCi8cNbCHY>> [21. 10. 2012].

začiatku svojej činnosti príslušníkmi jeho hnutia za *Mahdího* všeobecne považovaný⁷⁶. Podľa Oktara pravý *Mahdí* prezradí svoju pravú identitu, len v tej pravej chvíli. Na rôznych internetových fórach a inde v médiách taktiež prebiehajú živé diskusie podporujúce či popierajúci Oktarovu identifikáciu s *Mahdí*m.⁷⁷

Prekvapujúce či zarážajúce na tejto kontroverzii okolo faktu, či je alebo nie je Adnan Ortar/Harun Yahya očakávaným *Mahdí*m, nie je to, že niekto je považovaný za hlavnú pozitívnu osobu muslimskej apokalypsy. K tomu došlo v dejinách islámu už niekoľkokrát. Zarážajúca či prekvapujúca je pomerne chabá až žiadna reakcia zo strany islamských učencov na túto možnosť. Má to však svoje dôvody. Oktar/Yahya sa stal známym v muslimskom svete aj mimo neho predovšetkým nie ako možný *Mahdí*, ale ako popredný šampión islamského kreacionizmu. Mnohí islamskí učenci v muslimskom svete ale aj na západe ho považujú za najvýznamnejšieho hovorcu tej podoby islamu, ktorá sa dokáže vyrovnáť s výzvami modernej doby, technológie a neistotami. Yahya je podľa mnohých islamských učencov tou osobou, ktorá dokáže pojednávať o vede, kozme a prírode tak, aby to bolo pútavé a všeobecne zrozumiteľné. Za tieto jeho „zásluhy“ mu odpúšťajú jeho možné „prehrešky“ vrátane možných aspirácií na úlohu *Mahdího*. Keby to nestačilo, dokáže sa Oktar pomerne pružne prispôbiť aktuálnemu obecnstvu, manipulovať s médiami a je majstrom demagógie.

Až na sporadické hlasy kritiky je však Yahya/Oktar v muslimskom svete všeobecne vnímaný pozitívne, o čom svedčí aj jeho 45. miesto medzi 500 najvplyvnejšími muslimami vr. 2010 už spomínanej publikácii vydané jordaným Kráľovským inštitútom pre islamské strategické štúdiá.⁷⁸ Je nesporné, že Harun Yahya je najvplyvnejším a najznámejším islamským kreacionistom, ako aj autorom desaťtisíc strán textov prevažne o odmietnutí darvinizmu, ale aj o mnohých iných témach. Jednou z najdôležitejších z týchto jeho „iných“ tém je práve Koniec vekov a príchod *Mahdího*. Yahyaho vízia *Mahdího* ani nijak výrazne nevybočuje z tohto aj v súčasnom islamskom svete tak rozšíreného žánru, veď poznáme autorov aj s bizarnejšími nápadmi (napr. o úlohe ufónov a Bermudského trojuholníka v islamskej eschatológii)⁷⁹, keďže eschatologická literatúra je vlastne druhom fantastickej literatúry. Čo však urobilo z Haruna Yahyu výnimočného medzi autormi

76 Halil Arda, „Sex, Files ...“, 18–19.

77 Pozri napr. <<http://www.defence.pk/forums/members-club/161920-harun-yahya-fake-mahdi.html>> [23. 10. 2012]; <<http://whoisharunyahya.wordpress.com/harun-yahya-or-adnan-oktar-the-promised-mahdi/>> [21. 10. 2012]; <<http://forums.understanding-islam.com/showthread.php?915-is-Harun-Yahya-a-hidden-sufi-or-alawi>> [23. 10. 2012].

78 *The 500 Most Influential Muslims 2010* (eds. in chief: Dr. Joseph Lumbard & Dr. Aref Ali Nayed), Amman: The Royal Islamic Strategic Studies Center 2010.

79 Pozri Jean-Pierre Filiu, *Apokalypsa v islamu...*, 97–101.

eschatologických pamfletov, je možnosť pripúšťajúca v jeho textoch to, že sám autor či už jeho zosobnenie, Adnan Oktar, je tým očakávaným *Mahdíim*, o ktorom píše.

Doposiaľ Oktar/Yahya popiera možnosť, že by bol tým *Mahdíim*, ktorý príde na konci vekov, aj keď to tak vyzerá, že jeho verní v to nespochybniteľne veria. Čo však Oktar/Yahya nepopiera, ba s veľkou istotou zdôrazňuje a neustále opakuje je, že žijeme na konci vekov, kedy nielen podľa neho, ale aj na základe všeobecných muslimských predstáv *Mahdí* prísť musí. Takto vo „svete Haruha Yahya“ zostávajú len tri možnosti: Oktar skôr či neskôr musí buď otvorene pripustiť svoju úlohu *Mahdího*, alebo identifikovať *Mahdího* v inej osobe než v sebe, alebo posunúť termín nastolenia „zlatého veku“ a oddialiť tak ako koniec sveta, tak aj príchod *Mahdího*.